
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

A „TEREMTÉS ELŐTTI CSEND” ANYANYELVE

Böndör Pál: *Tegnap egyszerűbb volt.* Újvidék, Forum, 1993

Böndör Pál *Tegnap egyszerűbb volt* című legújabb verseskötete, mely a költő 1989 és 1991 között írt verseit foglalja magában, nagy nyeresége irodalmunknak. Mindezekelött azért, mert az elmúlt évek nagy megfogyatkozása ellenére is ékesen bizonyítja, hogy a vajdasági magyar irodalomnak máig is vannak rangos alkotásai. E verseskötet minden Vajdaságnak élő íróember számára önmegerősítést jelenthet, azt bizonyítván, hogy a mai napig is lehet itt irodalmi értéket teremteni. Olyan műveket tehát, amelyek a maguk tapasztalatait e vajdasági gyökerekből szívják, s magas művészi hőfokon képesek formába önteni. Böndör Pál e verseskötete minőségei révén szerves része az egyetemes magyar irodalomnak, még akkor is, ha e zűrzavaros idők esetleg nem túlzottan kedveznek a határon túli értő odafigyelésnek. Ám az esztétikai érték – szerencsére – időtálló.

Méltatásom – akárhogy forogatom is – nem indulhat ki másból, mint amit Bányai János fogalmazott meg e kötetre vonatkozóan. Abból, hogy „verset mondani a mára a vers fölényét jelenti”. Mert a vers fölényéről van szó mindenekelőtt, arról a lehetetfinom szerkezetről, mely úgy tud fogalmazni a létről, létünkéről, hogy kirostálódik belőle mindaz, ami földhöz tapadt, unalmas, kegyetlen vagy triviális, s marad egy szelíd és fanyar intellektus költészetté emelt lét- és világérzékelés.

A kötetben megfogalmazott alapélmény: a bizonytalanság, a haza- vagy visszatalálás elbizonytalanodása, mely nem eltávozás, hanem egyértelműen a körülmények drasztikus megváltozásának következménye.

*Valaha még... s éppen ugyanide
– ez a kérdés – visszatálok-e?*

– írja *Visszatálok-e?* című versében Böndör. E motívum első leütése már a kötetnyitó vers is:

*Új év – új élet? Az lenne. . . Az anyját!
és a szorongás ami összefogja
így-úgy. . . a lényemet? Mátis foglya
annak minek megértem a hatalmát?*

*...
Hogy változott is közben a világ?
A vaáli erdőn? A tölgyek alatt?
Idő megállt? Vagy éppen megszaladt?*

*Vagy az orrunkkal mérjük hogy ki lát
– és mennyire – az orránál tovább?*

E kötet költői effektusait talán alapvetően az adja meg, hogy miközben mindvégig az elbizonytalanodás, a helyvesztés az alapélmény, mégis olyan teljesség árad e versekből, amely a látásmód, a néven nevezés minkéntjéből eredően egy „nevenincs szerelem” emelkedett hangulatának hőfokán lebegteti e versvilág egészét. E teljességérzetet minden bizonnyal az váltja ki az olvasóból, hogy Böndör mestere a szinte megfoghatatlan, névennevezhetetlen árnyalatok megjelenítésének. Egy-egy mozdulat, egy-egy némajelnet vagy röpke állókép képezi leggyakrabban ihletének tárgyát, s ezt futtatja fel aztán a jelenlét, a bennelét hiánytalan teljességéig, mint aki minden hiányokon át szövi a folyamatosság mindent egybefogó hálóját, pontosan előállítva ama József Attila-i tapasztalatot, hogy „Csak ami nincs, annak van bokra”. Hívebben érzékelteti mindezt a *Természet után szabadon* című vers. Egészében idézem:

*Azok a hatvanas évek! Minden nemzedék
az unalomig nyáladzik utólag
valamelyik évtizedről: én K. L. árnyékára emlékszem
ahogy ott ülünk a régi Újvidék külvárosában
egy deszkakerítés tövében
és átfecsegjük fiatalágunk egy déhutánját.
A lyukra a deszkán
egy kihullott? kivert? csomó helyére a fában
amit K. L. feje búbja úgy árnyékol be
mintha elcsorogni készülne rajta át
a bizonytalanba.*

Szelídnek és ugyanakkor fanyarnak mondtam Böndör költői alkotását. S ahogy az ott-hontalanságélmény és a biztonságos otthon- és jelenlét egészíti ki nála egymást, valahogy úgy ötvöződik egybe a szelídség s a fanyarság is. Szelídség alatt értem azt az árnyalatok (egy-egy leheletfinom jelenet, állókép, mozdulat, táj- illetve kertrészlet) iránti odaadó és a szó legnemesebb értelmében alázatos figyelmet, mely Böndörre oly jellemző. (Ilyen értelemben igaz és pontos, amikor azt írja: „A magyart csak beszélem. / S mondatomban hibás a rend / – mert más az anyanyelvem: / a teremtés előtti csend.” A teremtést itt óhatatlanul versteremtésként is kell értelmeznünk, mely az őt körülvevő világ figyelésében megmutakozó alázat legtávolabbra utaló pontja.) De hogyan jön be mindebbe a fanyarság eleme? Úgy tűnik, nem pusztán (ön)kicsinyítő hasonlatok és metaforák révén, úgy is persze, gondoljunk a nemcsak helyet, de létstátust is jelképező állóhelyre a *Peremjárát* című versben, vagy a *Hír a Vajdaságból* című versre, ahol a kifizetendő illeték lyukas ga-

rasnál többet nem ér, ha életről, ha halálról van szó: „ki hitte volna – nagy kerülő után – / Nagyfény s a Mars közt még utolérjük azt / az elgurult lyukas garast is. . . / Lesz kifizetni az illetéket – / a ponyva-helypénzt? vagy ama csónakost?” Ám ebben az ön- és probléma-alászállításban nyoma sincs egy szikrányi önsajnáltnak sem, bölcs ön- és helyzetismeret következménye, ezért épp csak egy kissé fanyar, de nem keserű. Hogy ez mégsem könnyedség, netán felületesség, arról a kötet egésze tanúskodik. Nem állom ki, hogy ne idézzem a böndöri ön- és helyzetismeret egyik legmarkánsabb példáját, *A gázló* című vers kezdő sorait:

*Van amit még én is megértek.
Mint a hal érti a horgot
miután bekapta a férget.*

Böndörnél a versírás: harmónia-teremtés feltételes módban, úgy ahogyan a *Mindig is így képzeltem el* című versében írja: „Eleddig fel- / foghatatlan viszonyba kerülök minden élővel / és holtal. Én leszek a táj.” A költői s a költészet felé való elrugaszkodás nála ez a feltételes módba vagy bizonytalan jövő időbe helyezett, s a személyességen messze túlcsonduló teljesség, ez költői megszólalásának forrásvidéke és trambulinja.

Méltatásomat egy olyan Böndör-verssel zárom, melynek hangvétele nem jellemző ugyan a kötet egészére, de olyan sűrítést tartalmaz, hogy gyűjtőlencseként foglalja magában e költészet legfőbb sajátságait. Fanyarság, irónia, nagyon erőteljes nyelvi lelemény és játékoság, a költői személyest messze meghaladó teljesség rálátás szöge, metsző pontosság jelen idejű világunk szorongatottságainak néven nevezését illetően, s ugyanakkor a minden vérbeli költészetre oly jellemző távolság, a szellem és a költői fogékonyság igazi rangját és méltóságát megadó távolság, mely sohasem merülhet egészen alá a valóság szennyében, hisz lényegét illetően nem belőle vétetett. De mindeme benne rejlő minőséget érzékeltetni csak önmagával lehet. Tehát: *Play classic!*

*Ezt megúsztá. Húzta. Vetközte
le. Vetette. Magát. Bele-
temetkezett. Merült. El-
bízta volna magát egy küssé?*

*Szinte már klisé: borotva-
élen jár. Hálni bele
a lélek. A lapszélék a be-
hajtások. A csírák. Ír-*

*magja se marad. A hó alatt. Fordul-e
jóra? Való. Itt maradt a kalapja.
A bokréta rajta. A rajtra*

*– kaparj kurta! – vár.
Mindenki háza előtt. Áll.
Hajnal van. És kora délután.*